

תקווה

שבועות וירטואלי
בבית אבי חי

תקווה בראש

בלהה בן-אליהו

← תבוא

בכמה מקומות אנחנו נמצאים ברגע זה?

האם הנוכחות הרגשית של כמה מקומות, המזוהים על ידי אדם כ"מקום שלו", מגבילה או מרחיבה את חוויית הקיום?

בלימוד זה אני מבקשת להפנות את תשומת הלב לעושר ולמורכבות של חוויית ה"היות במקום שלנו". נקרא ביצירות המתארות חוויה של מודעות ומכוונות פנימית לכמה מקומות – בסיטואציה אחת.

רבי יהודה הלוי כתב בשירו הנודע "ליבי במזרח ואנוכי בסוף מערב", ועמד על החיצוי המייסר בין המקום שבו נוכח הגוף לבין המקום שבו מצוי הלב. חוויה זו של קרע בין המקום הנכסף לנוכחות הממומשת – היא דוגמה אחת, שאליה תצטרפנה יצירות נוספות שבהן נתבונן, המדגימות אפשרויות שונות של "טיול רגשי" בין מקומות שונים – מעין וריאציות פנימיות לסוגיית "קפיצת הדרך".

אתם מוזמנים לקרוא ביצירות המצורפות כאן:

בשיריהם של רבי יהודה הלוי ואגי משעול.

בסיפור מאת יהודית הנדל, שבו בבית קפה תל אביבי מבליחה לפתע דרישת שלום ממקום ומזמן אחר – מצריף של הבונד בוורשה בשנות העשרים של המאה הקודמת.

בקטע **מאותו הים** של עמוס עוז, שבו מעיד על עצמו הסופר כי הוא יושב וכותב בחדרו בערד, ירושלים של ילדותו ובית הוריו נוכחת לפניו.

בקטע מתוך הרומן הגדול של עגנון **תמול שלשום**, המתאר את יצחק קומר הנוסע באונייה, שוכב על הסיפון בלילה ומתבונן בכוכבים – ונע בין האשמה והאחריות כלפי בני משפחתו שנתרו בעיירה שיצא ממנה, ובין הציפייה וההתרגשות באשר לארץ ישראל, המקום שאליו הוא נוסע. כוח הדמיון וההתרגשות שלו גדולים כל כך, עד כי בעודו מהרהר בלילה באונייה, הנוכחות שלו בארץ ישראל מתוארת בלשון הווה כמצב ממשי.

בסיום הדברים מובא קטע מתוך סיפורו של עגנון "הסימן". זהו סיפור המתאר את חוויותיו המטלטלות של הגיבור (זהו סיפור בגוף ראשון עם יסודות אוטוביוגרפיים מובהקים), בליל חג השבועות בשכונת תלפיות בירושלים, בעיתו שבו הגיעה אליו השמועה שמתו כל היהודים שהיו בעירו. הגיבור נע בנפשו רצוא ושוב בין ההווה בתלפיות ובין העבר בבוצ'ץ שבמזרח גליציה. סיומו של הסיפור מספר על התגלות של רבי שלמה אבן גבירול בפני גיבור המספר, היושב יחידי – סוער ורווי צער בשל מקום הולדתו וגידולו שאינו קים עוד – בבית הכנסת בשכונת תלפיות.

אני ממליצה בחום על קריאה של סיפור זה של עגנון במלואו. הוא מצוי בכרך **האש והעצים** של עגנון וכן בסיום ספרו **עיר ומלואה**.

1 ← לבי במזרח / רבי יהודה הלוי

לבי במזרח ואנכי בסוף מערב
איך אטעמה את אשר אכל ואיך יערב

איכה אשלם נדרי ואסרי, בעוד
ציון בחבל אדום ואני בכבל ערב

יקל בעיני עזב כל טוב ספרד, כמו
יקר בעיני ראות עפרות דביר נחרב.

(מתוך אתר פרויקט בן יהודה)

2 ← אגי משעול / UBI SUNT

היכן אתם אהלים טרנסילבניים
שנצוצתיכם בלעזריכם נדרו עד פלשתינה
ונאספו להיות שמייכת הפוך שלי.

(מתוך: "מבחר וחדשים", הוצאת מוסד ביאליק והקיבוץ המאוחד, 2003)

3 ← איך הכרתי את אצ"ג / יהודית הנדל

"את אצ"ג הכרתי דרך אמי. אמא שנים כבר לא היתה אז בחיים. ישבתי בקפה קטן בכיכר דיזנגוף, שנקרא קנקן. היה לפנות-ערב. זה היה קפה עם שולחנות אדומים צרים וארוכים, וספסלים אדומים צרים וארוכים, ולשולחנות היו רגליים דקות מרובעות, וגם הרגליים היו שחורות. ישבתי בחוץ לבד (כבר אז אהבתי לשבת בקפה לבד), ובאחד השולחנות הקרובים ישב אדם בעל שיער אדום, שידעתי שהוא אצ"ג. הייתי נערה מאוד צעירה. גם לא העזתי להביט לכיוון שלו, כמובן, אבל הרגשתי כל הזמן את מבטו נעוץ בי חזק, באותו אופן מביך, כאשר אתה מרגיש מבט נעוץ בך חזק. העמדתי פנים שאיני יודעת כמובן, ואיני מבינה ואיני רואה, אבל כל הזמן הרגשתי את מבטו עלי חזק, ופתאום שמעתי מישהו מסיט כיסא ברעש, בתנועה פתאומית וחדה, וראיתי אותו מתקרב אלי. הוא התקרב מהר, בלהיטות, כמו שבאמת מתקרבת להבה, ולא עברה דקה ומולי עמד אצ"ג.

הוא חבש מגבעת חומה והיה לבוש חליפה חומה, ואני זוכרת בדיוק את החליפה ואת הפסים האפורים הדקים הבקושי-נראים, שהיו טוויים עמוק בתוך הבד של החליפה. מתחת לחליפה לבש כותונת ורודה, מאוד עדינה, בצבע העור (ואפשר היה לראות איך היא מתמזגת עדין מאוד עם העור), ועל צווארו

הייתה עניבה בוהקת בורדו-סאטן עם פס אלכסוני אדום יין, השערות האדומות נפלו לו מתוך המגבעת והוא נראה כהלום-יין.

הוא פנה אלי ישה.

תגידי, אמך מווארשה? אמה.

אמרתי כן.

היא הייתה בבונד?

אמרתי כן.

היא הייתה בווארשה בשנים אלה ואלה?

אמרתי כן.

היא היתה מבקרת בקלוב זה וזה של הבונד?

אמרתי כן.

שמה היה חוּמָה.

אמרתי כן.

הוא זרק את ראשו בתנועה חדה אחורנית, הימהם מין המ... מ... וצחק את צחוקו הלח. היה לו צחוק מוזר ונסער, גרוני, פתאומי, כמו קול של צחוק, כזה שגובל בבכי.

כמו שראיתי אותך ידעתי שאת הבת של האישה ההיא, אמה.

לא ידעתי אם זה קול של צחוק. קיבלתי עור-ברווז בידיים והיה לי קר אבל הוא נשאר עומד. עיניו הצהובות כל הזמן התרוצצו עליי ומדקה לדקה היה לי יותר קר וככה, אני יושבת והוא עומד, והשיערות הבעורות נופלות לו מתוך המגבעת, סיפר לי באמצע הרחוב, בעמידה, סיפור מוזר. הוא סיפר שבשנות העשרים נכנס לקלוב של הבונד בווארשה, ועמדה שם אישה צעירה נשענת לשולחן, גופה מלוכסן לאחור וראשה מוטת לאחור ושתי ידיה מאחורי גבה על השולחן, והוא הסיע אליו בתנועה אלימה איזה שולחן והניף את שתי ידיו לאחור, זרק את ראשו לאחור ונשען בשתי ידיו לאחור על השולחן (וככה בדיוק היתה עומדת אמי), וכשנכנס ראה אותה ונעץ בה את עיניו, ולא יכול היה להסיר ממנה את עיניו, ומישהו פתאום ניגש אליה ואמר: קום שוין חוּמָה, בואי כבר חוּמָה, והיא יצאה והלכה, ויותר הוא לא ראה אותה לעולם.

עיניו הצהובות התרוצצו עליי, טורפות.

כמו שראיתי אותך ידעתי שאת הבת של האישה ההיא, אמה.

שפתיו קצת רעדו, והצחוק הלח לא סר מפניו. היו לו מרפקים חדים והוא כפף את ידיו מאחורי גבו על השולחן, ונבוך הרכין ראשו בתנועה משונה קדימה, כציפור שנעצת את מקורה.

לא ידעתי את נפשי. לא אמרתי מילה. אמא, כאמור, שנים כבר לא הייתה אז בחיים. ופתאום האיש הזה הזר הרזה, ראה אותה פעם אחת, בווארשה, בקצה השני של העולם, זה היה לפני שנולדתי בכלל, לא החליף איתה מילה, וזיהה אותי, אחרי עשרות שנים, נערה אלמונית קטנה בקפה קטן בכיכר דיזנגוף בתל אביב, וברגע ידע." [...]

(כסף קטן, הקיבוץ המאוחד, 1988)

4 ← ידי על ידית החלון / עמוס עוז

"שלום להורי מבנכם, לפניך ואריה שלום. לילה כעת ואני בחדרי בערד, סגור עם כוס תה ודפים. הרקוויאם הוא של פורה. מאוורר מסתובב אצלי, נושף פונה וחוזר. המדבר כאן קרוב וריק. יש חושך חם בחלון. אתם במנוחה נכונה. ישנים? או עדיין רבים? לפחות בגללי אל תריבו: אני מסודר וחרוץ. שואב ומביא לכם נחת, שואב ומביא ושואב כמו שוליית הקוסם. עייף ולא מוותר. אתם ביקשתם שאגדל ואהיה כך וכך. אבא כך ואמא אחרת. עכשיו ההבל מתכווץ וכבר לא משנה איך אהיה. אהיה עוד זמן מה ואשכב. מאוחר. הרחוב הזה ריק והגן מתלחש עם עצמו ברוסית, שלא אבין. הוא טועה: בשעה הזאת הסודות כבר פחות סודות וכמעט הכל כבר גלוי. שנים על שנים אתה אגרת תלי הערות שוליים ואת בחלון, כוס תה עם לימון בידך וגבך על-פי רוב אל החדר. שואלת נפשך וטורפת כמו הנגר אלימלך לשוב אל איזה בוסתן שחלמת. שלא היה. לוחשים זה לזה ברוסית הנשמעת רכה וארסית. אתה קם ועומד. שחוח. את יושבת זקופה ויפה. אתה כנראה מתעקש, מסרב לפתוח חלון. את לא מוותרת. בחושך הזה העמוק את בוכה לחינם בלחש ואתה מנמק בלחישה. ידי על ידית החלון וכעת יש לבחור. אם לסלוח, זו השעה."

(אותו היום, כתה, 1999)

5 ← תמול שלשום / שי"י עגנון

"...שכב לו יצחק יחידי בספינה הגדולה לאור הכוכבים ברקיע ולקול הגלים שבים. מימיו לא שכב יצחק יחידי ומימיו לא לן בחוץ. מימיו לא שכב יחידי, שבבית אבא אין אלא ארבע מיטות. במיטה אחת ישן אבא עם וואוי הקטן בן זקונים שלו ובמיטה אחת ישן היה יצחק עם יודיל אחיו, ובשאר שתי מיטות ישנות אחיותיו. ומימיו לא לן יצחק בחוץ, לא כדרך בני העשירים שרגילים לטייל ולפעמים מזדמן להם ללון בחוץ.

שכב לו יצחק והביט ברקיע. הואיל ואותם הכוכבים שמאירים על הים הם אותם כוכבים שמאירים ביבשה היה מביט ומהרהר בעירו. שמדרך הכוכבים שמובילים את מחשבותיו של אדם לפי דרכם. היה יצחק תוהה ומהרהר, עכשיו שאני שוכב כאן שוכב יודיל אחי יחידי במיטתה של אמא, שמיום שנפטרה אמא היו הוא ואחיו ישנים יחד במיטתה. (וקודם שנפטרה אמא מתקנים היו להם כל לילה כמין מיטה של דפים שמניחים אותם על גבי כיסאות שניים מכאן ושניים מכאן). או אפשר טפל לו יודיל את וואוי אחינו הקטן, כדי שירווח לו לאבא. מה מניח לו יודיל תחת מראשותיו, הרי הכר שהיה במיטה נתן אבא לי. עכשיו נניח את יודיל ואת וואוי ונחשוב שאר דברים. עכשיו שאני כאן תמיהים אנשי עירי שאין רואים אותי, ואפשר ששואלים עלי ומשתוממים, כשהם שומעים שאני נסעתי לארץ ישראל. יש שמתקנאים בי ויש שמצטערים שהלכתי, שכל זמן שהייתי אני בעיר מתעסק הייתי במכירת שקלים ובמכירת בולים של הקרן הקיימת, עכשיו צריכים הם לטפל במכירתם. ולואי שלא יבוא עוד מחשבות הרבה חשב יצחק, וכלל כל המחשבות היו על עירו. כבר הדליקו שם את הפנסים וזקני העיר יושבים לשאוף רוח צח, ונערות מטיילות בין השוק ולבית הדואר, וסטודנטים מלווים אותן, ואפשר שהן מעלות אותו את יצחק על לבן, בשביל שנסע לארץ ישראל. מימיו לא נתן יצחק דעתו על נערות. פגע בו יצרו נשאו לבו לשדות ולכרמים שבארץ ישראל. בא לו לארץ ישראל וראה באר בשדה ועדרי צאן רובצים עליה, ועל פי הבאר רובצת אבן גדולה, ואין בכח אדם אחד או שנים לגללה. באו נערות מנערות המושבה להשקות את צאנן, גלל יצחק את האבן מעל פי הבאר. השקו את הצאן וחזרו למושבה. היתה כל המושבה תמיהה,

היאך הספקתן לחזור כל כך מהרה. אמרו הבנות, זימן לנו המקום בחור צעיר מפולין וגלל את האבן מעל פי הבאר, כזה שמעביר את הפקק מעל פי צלוחית. אמרו להן, והיכן הוא, למה הנחתן אותו? קראו לו ויסעד עמנו. יצאו לקראתו והביאוהו בכבוד גדול ולאחר קצת ימים נשא אחת מהם. או שמא כך היה המעשה, ערביים היו שם ולא הניחו להן לבנות לשאוב מים מן הבאר. נזדמן לשם יצחק וגרש את הערביים, מילאו הבנות את כדיהן וסיפרו לאביהן, בחור מפולין הצילנו מיד הערביים. אמרו להן והיכן הוא וכו'.

(תמול שלשום, שוקן, 1998)

ב ← "הסימן" / ש"י עגנון

"ישבתי בתוך ביתי עם אשתי וילדיי הקטנים והבית וכליו אומרים חג. כמותם כן אנו ובגדינו, כי מלובשים היינו בגדים חדשים שעשינו לנו לחג, כי חג לה' ולנו ואנו מכבדים את חגנו בכל דבר שאפשר, במאכלים עריבים ובבגדים חדשים. ואף אלוקינו שבשמים מכבד את חגנו ונותן בנו כח לשמוח. השקפתי על אנשי ביתי ורוח באה בקרבי לספר להם דברים שהיו נוהגים בעירי. אמת שכבר מתה עירי ואותם אנשים שלא מתו דומים למתים, אבל קודם עד שלא בא האויב והרג את כולם הייתה העיר מלאה חיים וטובה וברכה.

יא

אם באתי לספר על מעשי עירנו איני מספיק. מקצת ממעשי עירנו נספר. והואיל ואנו עומדים ביום טוב של שבועות אספר מקצת מעשי יום טוב של שבועות.

משבת שמברכין סיון התחילה העיר יוצאת מאבלם של ימי הספירה ורוח הנחה עברה בעיר. וביותר בראש חודש, וביותר עם אמירת הלל. וכשאמר שליח ציבור השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם רואים היו שמסבירה לנו הארץ פנים ואף הנהר כיוצא בה. ואיני יודע מי אמר ראשונה, אם הנער אם אנו, כבר מותרים לרחוץ, ומודים הם השמים לדברינו, שנוחים הם המים לרחיצה, שכבר הפיגה החמה צינתם. ולא של הנהר בלבד אלא אף צינתו של עולם. וכבר אדם פותח את חלונו ואינו מתיירא מן הצינה. ויש שהוא מטה אוזן לקול ציפור, שכבר חזרו הציפורים לקיניהן והשמיעו קול. ובבתים ריח של מעשה חלב שמכינים ליום טוב ראשון של שבועות וריח של אריגין מריח הבגדים החדשים של חתנים וכלות שעומדים ליכנס לחופה אחר שבועות. וכבר קול מספריים נשמע בעיר וכל אדם פניו נתחדשו. וכבר הכל מוכנים ועומדים לקבל את החג שניתנו בו התורה והמצוות. בוא וראה חג זה שבו ניתנו התורה והמצוות שמח ונוח הוא מכל החגים. בפסח אין יכולים לאכול מה שרוצים. בסוכות אין יכולים לאכול בכל מקום שרוצים. בשבועות יכולים לאכול מה שרוצים ובכל מקום שרוצים. ואף העולם שש ושמה, עפעפי שמים כמו זיו השמש ופאר והדר כסות הארץ.

(עיר ומלואה, שוקן, 1999)